

Erden Akbulut

1952'de İstanbul'da doğdu. Galatasaray Lisesi ve AÜ SBF mezunu. 1976'dan itibaren değişik yayınevlerinde çevirmen ve redaktör, süreli yayınlarda yazar ve redaktör olarak çalıştı. 1998'den beri Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı'nda (TÜSTAV) yönetici olarak çalışıyor. Yayımlanmış kitapları: *Komintern Belgelerinde Nâzım Hikmet* (TÜSTAV Yayınları, 2002), *1963-1965 TKP Belgelerinde İşçi-Demokrasi Hareketi ve TİP* (TÜSTAV Yayınları, 2003), *TKP MK Dış Bürosu 1965 Tartışmaları* (TÜSTAV Yayınları, 2004), *1929 TKP Davası* (TÜSTAV Yayınları, 2005), *Milli Azadlık Savaşı Anıları* (TÜSTAV Yayınları, 2006), *Zeki Baştınar* (2. Baskı, Sosyal Tarih Yayınları, 2018), *Dr. Şefik Hüsnü Deymer* (Sosyal Tarih Yayınları, 2010), *TKP 1965 Tartışmaları Muhalefet Mektupları* (Sosyal Tarih Yayınları, 2011), *Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (1920-1923)* (Mete Tunçay ile, İletişim Yayınları, 2016), *Beynelmile İşçiler İttihadı* (Mete Tunçay ile, İletişim Yayınları, 2016), *Türkiye Komünist Partisi'nin Kuruluşu, 1919-1925* (Mete Tunçay ile, Yordam Kitap, 2020), *TKP MK Genel Sekreteri İsmail Bilen Belgelerle Yaşam Öyküsü* (Sosyal Tarih Yayınları, 2020).

Yayımlanmış çevirilerinden bazıları: *Komünist Enternasyonal (1919-1943)* (Yordam Kitap, 2016), *Bilinmeyen Devrim* (Ayrıntı Yayınları, 2017), *Komintern'in Seyyar Militanları* (Yordam Kitap, 2018), *İkinci Enternasyonal 1889-1923* (Yordam Kitap, 2020).

Erol Ülker

İşık Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesi. 1999 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun oldu. 2003 yılında Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden, 2004 yılında Merkezi Avrupa Üniversitesi Milliyetçilik Çalışmaları Bölümü'nden yüksek lisans dereceleri aldı. 2013 yılında Şikago Üniversitesi Tarih Bölümü'nde doktora eğitimini tamamladı. Doktora çalışmalarını sürdürürken Ocak-Haziran 2010'da Paris'te École des Hautes Études en Sciences Sociales'de (EHESS) değişim öğrencisi olarak bulundu. 2015-2016'da Berlin merkezli Transregionale Studien-Europe in the Middle East-The Middle East in Europe (EUME) isimli program çerçevesinde bursiyer olarak doktora sonrası araştırmalarını sürdürdü. *Nations and Nationalism*, *European Journal of Turkish Studies*, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, *Nationalities Papers*, *Toplumsal Tarih*, *Kebikeç*, *Alternatif Politika* gibi dergilerde makaleleri yayımlandı. TÜSTAV'da yönetici olarak çalışan Erol Ülker'in başlıca akademik ilgi alanları arasında Osmanlı Türkiye siyasal ve sosyal tarihi, milliyetçilik, sosyalist ve komünist hareketler ve emek tarihi yer almaktadır. Yayımlanmış kitapları arasında: *Mütareke'nin İlk Yıllarında İstanbul'da Direniş ve Sol, 1918-1920* (Sosyal Tarih Yayınları, 2020), *Türkiye'nin Yakın Tarihi'nde Emek, Toplum ve Siyaset 1980-2002*, (Tayfın Mertan ile derleme, Sosyal Tarih Yayınları, 2022), *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Mesleki Temsil ve Sol* (Yordam Kitap, 2023) bulunmaktadır.

Erden Akbulut ile Erol Ülker'in ortak çalışmaları: *100 Yılın Ötesinde Ekim Devrimi ve Türkiye* (Sosyal Tarih Yayınları, 2020), *Haftı TKP ve THİF Genel Sekreteri Salih Hacıoğlu Belgelerle Yaşamöyküsü* (Sosyal Tarih Yayınları, 2020), *Türkiye Komünist Partisi'nin Bolşevikleşmesi 1925-1928* (Yordam Kitap, 2021), *Komintern, TKP ve Kürt İsyanları* (Yordam Kitap, 2022).

Komintern Dönemi TKP Tarihi - 3
TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ'NİN
BÖLÜNMESİ 1928 – 1932

Erden Akbulut - Erol Ülker

Yordam Kitap: 451 • Türkiye Komünist Partisi'nin Bölünmesi 1928 – 1932
Erden Akbulut-Erol Ülker • ISBN 978-605-172-648-9
Düzeltilme: Didem Gerçek • *Kapak ve İç Tasarım:* Savaş Çekiç
Sayfa Düzeni: Gönül Göner • *Birinci Basım:* Aralık 2023
© Erden Akbulut-Erol Ülker, 2023 © Yordam Kitap, 2023

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 44790)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat: 3 34110 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • **W:** www.yordamkitap.com • **E:** info@yordamkitap.com
www.facebook.com/YordamKitap • www.twitter.com/YordamKitap
www.instagram.com/yordamkitap

Baskı: **Pasifik Ofset** (Sertifika No: 44451)
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1
Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere / İstanbul
Tel: 0212 412 17 77

Komintern Dönemi TKP Tarihi - 3
TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ'NİN
BÖLÜNMESİ 1928 - 1932

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	11
SUNUŞ	13
ÖN OKUMA PARÇALARI	21
1928-1934 ARASI TKP FAALİYET RAPORU	23
İSMAİL YOLDAŞIN RAPORU	31
SEYFİ YOLDAŞIN RAPORU	43
KOMİTERN 6. KONGRESİ VE İZLEYEN DEĞİŞİM	59
BÖLÜM 1	
KOMİTERN 6. KONGRESİ'NDEN 1929 TKP DAVASI'NA (EYLÜL 1928 – HAZİRAN 1929)	65
Nâzım Hikmet ve İsmail'in Dönüşü ve Yargılanmaları	67
HALİM [HASAN ÂLİ] TÜRKİYE'YE DÖNÜYOR	70
İLK GRUPLAŞMALAR VE KOMİTERN'İN ÇÖZÜMÜ	75
YAYIN FAALİYETİ: <i>KOMMUNİST</i> GAZETESİ	116
SENDİKAL ÇALIŞMA	123
FAHRİ TÜRKİYE'DE	126
DOĞU SEKRETERLİĞİ'YLE İLİŞKİLER	130
BÖLÜM 2	
1929 TKP DAVASI (HAZİRAN 1929)	157
TUTUKLAMALAR VE YARGILAMA	159
CEZA TALEPLERİ, SAVUNMALAR VE MAHKÛMİYET	168
YARGITAY SÜRECİ, MUSTAFA KEMAL'İN MÛDAHALESİ VE TKP'NİN CEVABI	183
DİYARBAKIR VE ELAZIĞ'A SÜRGÜN	190
BÖLÜM 3	
KOMİTERN'DE "TÜRK SORUNU" VE YENİ FAALİYET PROGRAMI	195
DOĞU SEKRETERLİĞİ'NDE "TÜRK SORUNU"	197
YENİ PROGRAM HAZIRLIKLARI VE FAALİYET PROGRAMI	219
TEZLER	253

BÖLÜM 4	
TKP'NİN BÖLÜNME SÜRECİ	267
TKP MK'NİN MUHALEFETİN GELİŞİMİ KONUSUNDA DEĞERLENDİRMELERİ	269
MUHALEFETİN KOMİTERN'E İLK BAŞVURUSU	295
BÖLÜM 5	
1 MAYIS VE 1 AĞUSTOS 1930 ÇALIŞMALARI	305
1 MAYIS 1930 ÇALIŞMALARI	307
KIZIL İSTANBUL GAZETESİNİN İLK 4 SAYISI	321
1 AĞUSTOS ÇALIŞMALARI VE TUTUKLAMALAR	336
İNKILÂP YOLU DERGİSİNİN İLK ÇİFT SAYISI	350
BÖLÜM 6	
AĞRI İSYANI VE TKP'NİN TUTUMU	365
HALİM'İN "ŞARK RAPORU"	367
KIZIL İSTANBUL'DA AĞRI İSYANI	371
İNKILÂP YOLU'NDA AĞRI İSYANI	372
KOMİTERN'İN AĞRI İSYANI DEĞERLENDİRMESİ	382
KIZIL İSTANBUL'DA MENEMEN HADİSESİ-KÜRT İSYANI BAĞI	384
TKP'LİLERİN AĞRI İSYANI DEĞERLENDİRMELERİ	385
BÖLÜM 7	
MUVAKKAT MK'DE ÇATLAMA	389
ÇATLAMAYA İLİŞKİN İLK BİLGİLER	391
BÖLÜM 8	
TUTUKLAMALAR VE YENİ MUVAKKAT MK OLUŞTURMA ÇABALARI ..	415
TEVKİFAT VE HALİM'İN RAPORLARI	417
1930 YILI SON ÇEYREK FAALİYETLERİ	425
KEYK DOĞU SEKRETERLİĞİ KARARLARI VE TALİMATLARI	447
KIZIL İSTANBUL YENİDEN YAYINDA	470
KIZIL ESKİŞEHİR GAZETESİ	478
İZMİR'DE BİLDİRİ DAĞITIMI VE TEVKİFAT	480
1930 YIL SONU RAPORLARI	481
FAHRİ'NİN "MUHALEFET" DEĞERLENDİRMELERİ	488

BÖLÜM 9

TKP 1930 DAVASI VE 1931 YILININ İLK AYLARI	495
TKP 1930 DAVASI	497
1931 BAŞLARINDAKİ GELİŞMELER	502
1931 SEÇİMLERİ VE TKP ADAYLARI	530
İKİNCİ BALKAN KONFERANSI VE TKP	537

BÖLÜM 10

MUHALEFET KONFERANSI VE KOMİNTERN'E YENİ BAŞVURU	541
MUHALEFETİN KOMİNTERN'E KONFERANS BİLDİRİMİ	543
NAİL ÇAKIRHAN'IN MUHALEFET HAKKINDA RAPORU VE TANIKLIKLARI	557

BÖLÜM 11

TOPARLANMA ÇABALARI	563
1 AĞUSTOS BİLDİRİSİ	565
YENİ MUVAKKAT MERKEZ KOMİTESİ'NİN ÇALIŞMALARI VE 1932 DEFTERDAR KONFERANSI HAZIRLIKLARI	584
DR. ŞEFİK HÜSNÜ'NÜN BERLİN'DE İLK TUTUKLANIŞI	590
1932 TKP AKTİFİ 2. KONFERANSI	596

BÖLÜM 12

İLK DESANTRALİZASYONA DOĞRU	601
KONFERANS SONRASI TEVKİFAT	603
1 MAYIS 1932 ÇALIŞMALARI	644
1932 TKP DAVASI	655
1 AĞUSTOS 1932 BİLDİRİLERİ	666
YENİ BİR DÖNEM HAZIRLIKLARI	678
1932 YIL SONU RAPORLARI	689

EKLER	697
EK-1: GEÇMİŞTEKİ SİYASİ MUHAKEMELERDEN	699
EK-2: TROÇKİ	701
SABIK RUS HARBİYE KOMİSERİ TROÇKİ RUSYADAN NASIL ÇIKARILDIĞINI ANLATIYOR	703
EK-3: FAHRİ'NİN MEKTUBU	705
EK-4: KUTV	716
DR. ŞEFİK HÜSNÜ'NÜN GENEL DEĞERLENDİRMESİ	716
KUTV'DE 15'LERİ ANMA VE DEĞERLENDİRME TOPLANTISI	718
KRONOLOJİ	726

TEŞEKKÜR

Bu alıőmamızda da;

RGASPI'deki belgelerin bulunması ve TŪSTAV'a kazandırılması çalıőmaları konusunda Bilal Ően ve Atilla Balcıoğlu'na,

Eski TŪrke belgelerin transliterasyonu konusunda YŪcel Demirel, Banu İőlet, Meral BayŪlgen, Emel Seyhan Atasoy, Cemile Moralođlu Kesim'e,

Rusça belgelerin çevirisi konusunda RŪstem Aziz ve Serdar Arıkan'a,

Bulgarca ve Almanca belgelerin çevirisi konusunda RŪstem Aziz'e,

Gazete taramaları konusunda Hakan Koçak'a,

TŪm metni okuyarak dŪzeltme ve önerilerde bulunan Mustafa Yaőacan ve Mehmet Baőkurt'a,

TŪm metni editoryal gŪzle okuyarak dŪzeltme ve önerilerde bulunan Ahmet Kuyaő'a teőkŪkŪr ediyoruz.

Erden Akbulut – Erol Ūlker

SUNUŞ

1925 yılında Akaretler Kongresi ile kuruluş sürecini tamamlayan TKP, sonraki yıllarda ideolojik olarak Kemalizm meselesi karşısında alınan farklı tutumlara, örgütsel olarak ise Takrir-i Sükûn şartlarında nasıl faaliyet gösterilmesi gerektiği sorusuna odaklanan ayrışmalar yaşamıştır. *Komintern Dönemi TKP Tarihi - 2* başlıklı çalışmamızda tartıştığımız, Vedat Nedim'in (Tör) partiden kopması, onun ifadeleri üzerine Şefik Hüsnü'nün tutuklanmasıyla patlak veren Büyük Kırılma, sonraki yıllarda TKP'yi felç edecek hizip çatışmalarının öncüsüydü âdeta. TKP bu çalışmanın odaklandığı 1928-1932 döneminde yalnızca ciddi bir devlet baskısı görmemiş, aynı zamanda iç tartışmalar ve bölünmeler neticesinde giderek etkisizleşmiştir.

Bu çalışmanın ele aldığı 1928-1932 döneminde¹ ortaya çıkan parti-içi ayrışmaları, 1925-1928 dönemini etkileyen bölünmelerden tamamen bağımsız bir şekilde değerlendirmek mümkün değil. Çalışmamızın ikinci cildinde gösterdiğimiz gibi TKP MK ile Haricî Büro arasında özellikle partinin çalışma tarzı konusunda açığa çıkan ve 1926 yılı sonlarına doğru giderek artan gerilim, KUTV'de (Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi) eğitim aldıktan sonra Türkiye'ye gelen, aralarında İsmail Bilen'in (Marat) ve Hüsamettin Özdoğu'nun (Aziz) da olduğu kadroların Vedat Nedim liderliğindeki parti merkezine karşı giriştikleri muhalefet hareketiyle daha da ağırlaşmıştı. Bu aşamada Dr. Şefik Hüsnü'nün memlekette, 1927 sonbaharında TKP yönetimini yeniden şekillendirmek için KUTV'den döndükten sonra MK'ye bayrak açan ve giderek partinin taşra örgütlenmelerinde önemli bir ağırlık kazanan bu muhalif gruba yaslanmayı planladığını vurgulamıştık. Dr. Şefik Hüsnü'nün parti içindeki güvenilir unsurlar arasında saydığı Marat ve Aziz gibi muhalif unsurlar, Aralık 1927'de KEYK Prezidyumu tarafından oluşturulan Muvakkat Merkez Komitesi'nin (MMK) memlekette başını çekmektedir.

MMK Sekreteri olarak 1928 yılındaki Komintern 6. Kongresi'ne katılan Marat, Ağustos 1928'de, kendisiyle Türkiye'ye dönmekte olan Nâzım Hikmet'le birlikte Hopa'da yakalanır ve her ikisi Aralık 1928'e kadar tutuklu kalır. Bu sırada, yine Ağustos 1928'de iki ay hapse mahkûm edilen Dr. Hikmet (Kıvılcımlı) ve Nazmî'yi (Tornacı Emin Sekun) de içeren bir grup toplanarak Kasım 1928'de

1 Kitapta yer alan tüm belgelerdeki yazım hataları aynen korunmuştur.

TKP Merkez Komitesi ve Türkiye Komünist Gençler Birliği adına KEYK'e başvuruda bulunurlar. Bu başvuruda, 1928 TKP davası sırasında Aziz ve Marat'ın MMK yönetimine getirilmesi bir oldu-bitti olarak nitelendirilmektedir. Aziz ve Marat'ın tutuklu olduğu bu durumda Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın parti sekreteri olarak belirlendiği vurgulanır.

1929 yılının ilk yarısında önce İzmir ve bunu takiben İstanbul'da ortaya çıkan tutuklamalar neticesinde, MMK'nin Dış Büro'dan seçilmiş Halim (Hasan Âli) ve Fahri (Baytar Ali Cevdet) ile memleketteki Sarı Mustafa (Börklüce) dışındaki tüm üyeleri tutuklanmış, İzmir'de 1929 TKP Davası'nda uzun süreli hapis cezalarına çarptırılmıştır. Nisan 1929'da cezasını tamamlayarak tahliye olan Dr. Şefik Hüsnü de bir dizi temasın ardından kısa süre içinde yurtdışına çıkmıştır. TKP içinde "muhalafet" olarak adlandırılan, giderek fiili bir bölünmeye neden olacak yönelim tam da bu sıralarda, düzenli faaliyet gösterebilecek bir merkezin ortadan kalktığı koşullarda, kadrolarının önemlice bir kısmını kaybeden parti etkisizleşmişken açığa çıkar. Komintern 6. Kongre döneminde KUTV'de öğrenim gören, daha sonra MMK ve PB üyesi de olacak olan Zeki Baştımar, Dede Ahmet Fırıncı, Sakko Remzi gibi isimleri de içerecek olan muhalif çevre, Dr. Şefik Hüsnü çevresindeki "sağ" sapmaya [*Halim ve Fahri*] ve İsmail çevresindeki "sol" sapmaya [*İsmail ve Aziz*] karşı konumlandığı iddiasındadır. Halim, Kasım 1929'da kaleme aldığı bir raporda, Nâzım Hikmet'in, bu muhalif hareketin ruhu olduğunu iddia eder (s. 89, m. 8). TKP'nin bölünmesi anlamına gelecek ilk konferansın Haziran 1929'da gerçekleştiren muhalafet, 1930 yılı ortalarındaki ikinci konferanstan sonra TKP'yi temsil etmek üzere Komintern'e başvurur.

17 Temmuz-1 Ağustos 1928'de gerçekleşen Komintern 6. Kongresi'nde kabul edilen tezler genel olarak dünya devrimci hareketinde "sola doğru bir sıçrayış" anlamına gelmektedir. Dr. Şefik Hüsnü, 1929 yılında bir yandan 6. Kongre'de tezahür eden ve Türkiye'deki karşılığı "Kahrolsun Kemalist diktatörlük" sloganında ifade bulan "sınıfa karşı sınıf" yönelimine uygun bir Faaliyet Programı üzerinde çalışmakta, diğer yandan da TKP'nin uzun süredir yoksun kaldığı türden bir teorik-ideolojik yayın hâlini alacak *İnkılâp Yolu* dergisinin hazırlıklarını sürdürmektedir. Aynı zamanda da Komintern Doğu Sekreterliği ve KEYK nezdinde muhalafete karşı tutum alınması ve kendi yönlendirmesindeki MMK'nin yetkilerinin korunması için çaba sarf etmektedir. Dr. Şefik Hüsnü, aynı yılın ikinci yarısında Doğu Sekreterliği'ne sunduğu kapsamlı bir raporda, Vedat Nedim çevresiyle özdeşleştirildiği anlaşılan "likidatör oportünist grubun" tasfiyesinden sonra TKP içinde bir uyumun egemen olacağı beklenildiği halde, KUTV'den gelen genç kadroların, eski yönetici çekirdekle iyi ilişkiler yürütemediğini, bunun yerine parti içinde yönetim tekeli kurmak gibi bir amaçla hizipçiliğe yöneldiğini belirtir. Liderlerinin önemlice bir kısmı hapishanede bulunan, Nâzım Hikmet'in de dâhil olduğu bu grup âdeta ikinci bir parti gibi bağımsız davranmak yoluna gitmiştir ki Komintern'in güvenine sahip MMK'nin çabalarına rağmen bu ta-

vırları sürdürenleri “partiden atmak gerekecektir”. 1930 yılı başlarında bu defa Halim tarafından kaleme alınan bir başka rapora göre, Nâzım Hikmet, Hamdi Şamilov, Hemşinli Mahmut ve Tufan’ın liderliğindeki muhalefet, 1929 Davası tutuklularının cezası onaylandıktan sonra TKP MK imzasını kullanmaya başlamıştır.

1930 1 Mayıs ve 1 Ağustos eylemlerinin hazırlıkları sırasında yeni Faaliyet Programı ve *İnkılâp Yolu*’nun ilk çift sayısının ülkeye ulaşması, özellikle Halim’in yönetimindeki çevrede büyük bir coşkuyla karşılanmıştır. 14 Şubat 1930 tarihinde Dr. Şefik Hüsnü’nün mektubuyla birlikte gönderilen yeni Faaliyet Programı ve “Türkiye Komünist Fırka Azalarına Kominternin Açık Mektubu” Halim’in eline Mayıs ayında geçmiştir. *İnkılâp Yolu*’nun Temmuz-Ağustos 1930’da yayınlanacak ilk sayısında da yer verilen, Komünist Enternasyonalî İcra Komitesi imzalı Açık Mektup’ta ilk kez olarak muhalefetten Trotskistler olarak söz edilmeye başlandığı görülmektedir.

Diger taraftan Komünist Enternasyonalînin İcra Komitesi “Muhalefet” namı altında Türkiye Komünist fırkasının Merkez Komitesi aleyhine saldıran ğurupun bir komünist ğurupu olmadığına bütün Türkiye Komünist fırkası azalarının ve bütün işçilerin nazari dikkatlerini celbeder, bu “muhalefet” fırkanın sabık küçük burjuva anasından, daha 1927 senesinde fırkadan tardedilen bozğunculardan, trotskistlerden ve açıkdan açığa polis olan bazı hafiyelerden mürekkeptir. Bu “Muhalefet” amele sınıfının saflarına sokulmuş kemalizmin adamlarıdır. Bu ğurupun komünizmle her hangi bir alakası bile mevcut değildir. O, değil amele sınıfının fakat burjuvazinin ve derebeyliğin menfaatlerine hizmet etmektedir. Komünist Enternasyonalînin İcra Komitesi, şu veya bu sebep dolayısıyla bu ğurupun tesiri altında kalmış olan bütün komünist fırkası azalarını ve bütün işçileri, bu dönekler ğurupu ile olan her türlü alakalarını kesmeye ve saflarını, Komünist Enternasyonalînin itimadına mazhar olan Türkiye Komünist Fırkası ve onun Merkez Komitesi etrafında sıklaştırmaya davet eder.

Yine Halim’in 1930 yılı Mayıs’ında kaleme aldığı raporda da muhalefetten Trotskistler olarak söz ettiğini görüyoruz.

Memleketin gittikçe bozulan iktisadî vaziyeti karşısında fakir sınıflar arasında vukua gelen sollaşma ve semerattan istifade ederek azamî surette müessir olmaya çalışan fırkamız, bir taraftan burjuvazinin kanlı ve kudurgan terörüne karşı koymak, diğer taraftan içinden ve dışından faaliyetini baltalamaya uğraşan, oportünistlere, likidatörlere, Menşeviklere, Trotskistlere mukavemet edebilmek için her şeyden evvel inkılâpçı bir programa, Komintern’in tasvibine mazhar sarîh bir hatt-ı harekete muhtaçtı.. Bunlar olmadan fırka aktifinin bütün hüsn-i niyetleri, bütün fedakârlıkları, bütün mücadelelilikleri arzu edilen tesiri yapamıyordu.

Yine *İnkılâp Yolu*’nun bahsi geçen ilk sayılarında yer verilen MK’nin “Türkiye Komünist Fırkası Azalarına” başlıklı mektubunda, muhalefet, Vedat Nedim ve Şevket Süreyya’nın başını çektiği ve burada sosyal-demokrat olarak nitele-

nen oportünist sapmayla bağdaştırılmaktadır.² Bu defa “Hamdi Şmilof, Ahmet Musolini, Nâzım Hikmet” gibi isimlerin liderlik ettiği muhalefetin, TKP 1929 Davası’nda verilen mahkûmiyetlerle doğan yönetim boşluğundan faydalananak yeniden canlandığı, “müstakil bir fırka, bir gurup hâlinde faaliyete geçerek Komünist İnternasyonalinin itimadına mazhar olan fırkamızın rehber ve idareci kadrosuna hücum” ettiği vurgulanmaktadır. Tüm parti üyeleri, muhalefetin bir unsuru olarak partiye sokulan Sarı Mustafa da dâhil olmak üzere muhalefetin lider kadrolarıyla ilişkilerini kesmeye davet edilmektedir. Dr. Şefik Hüsnü’nün Doğu Sekreterliği talimatıyla aldığı, muhalefet önderlerinin isimlerinin açıklanarak tecrit edilmesi kararı, *İnkılap Yolu*’nda yayımlanan bu mektup vasıtasıyla hayata geçirilmiştir.

TKP içindeki bölünmeler 1930 yılı içinde giderek daha karmaşık bir hâl almıştır. 1930 1 Mayıs’ı ve Komintern tarafından tüm dünyada emperyalist savaşa ve Sovyetler Birliği’ne saldırılara karşı mücadele günü ilan edilen 1 Ağustos eylemlerinin hazırlıkları sürerken, MMK içinde Halim ile Fahri arasında parti faaliyetiyle ilgili ciddi görüş ayrılıkları yaşanmakta ve bu gerilim Dr. Şefik Hüsnü tarafından Komintern’e yansıtılmaktadır. Ancak parti yönetimi içerisinde yaşanan bu ayrışmanın etkilerinin sınırlı kaldığını da vurgulamak gerekir. 1 Ağustos eylemleri ertesinde Halim’in de dâhil olduğu önemli sayıda TKP üyesinin tutuklanması, İstanbul vilâyet komitesi çalışmalarının yanı sıra Türkiye çapında da görevler yürüten Refik’in (Reşat Fuat) 1931’in ilk aylarında tutuklanması ve nihayet Fahri’nin de 1931 ilkbaharında Moskova’ya dönmelerinin ardından, Dr. Şefik Hüsnü tarafından belirlenmiş ve KEYK tarafından onaylanmış MMK’nin ülke içinde faaliyet gösteren hiçbir üyesi kalmamıştır.

Öte yandan muhalefet Nisan 1931’de, yani TKP’nin ülke içinde merkezsiz kaldığı ve faaliyetlerinin zayıfladığı sıralarda, Tufan eliyle Komintern’e iletilen yeni bir başvuruda bulunur. Bu başvuruda partinin aslında ikiye bölünmediği, muhalefet olarak isimlendirilen kesimin partinin ana gövdesini oluşturduğu; İstanbul, Ankara, Samsun, Adana, Trakya, Lazistan, Bursa ve Muğla’da bölge komiteleri hâlinde örgütlendiği, ancak 10 kişiden oluşan diğer kesimin ise örgütlü partinin dışında kaldığı iddia edilmektedir. “Komintern’in Siyasi Seksiyonuna” başlıklı rapora göre, bölge komitelerinin Temmuz 1930’da İstanbul’da bir konferansı gerçekleştirilmiş, geçici bir Merkez Komitesi olarak davranmak üzere bir başkanlık kurulu belirlenmiştir.

TKP’nin ülke içinde merkezsiz kaldığı ve faaliyetlerinin zayıfladığı bu süreçte, muhalefetin Mart 1930 ve Nisan 1931’de KEYK’e başvuruları da göz önünde bulundurularak, partinin yeniden ayağa kaldırılması için bir konferans düzenlenmesi öngörülmüştür. Söz konusu konferansın hazırlıklarını yürütmek üzere KEYK tarafından Refik’in eşi de olan Grete (Wilde) görevlendiril-

2 Fahri ise muhalefetin ideolojik zemininin Ahmet Cevat (Emre) ve Şevket Süreyya’nın (Aydemir) görüşlerinden kaynaklandığını ifade etmektedir.

miştir. Grete'nin konferans hazırlıklarını yürüttüğü dönemde, TKP'nin MMK olarak yeniden biçimlenen yönetimi bir yanda Tayyareci Celal'in başını çektiği grup ile diğer yanda Tornacı Emin'in yönetimindeki çevre olarak ikiye bölünmüş haldedir. Muhalefet ile hareket etmiş olan Sakko Remzi'nin ve muhalefetin teşkilât sorumlusu Tufan'ın da yer aldığı bu faaliyet dönemi sonunda 1932 başlarında İstanbul Silahtar'da Zeki Baştımar'ın evinde yapılan, Anadolu'nun değişik vilâyetlerinden 25 delegenin katıldığı konferansta çok geniş bir yeni MK seçilmiş, ancak toplantının hemen ertesinde Grete de dâhil olmak üzere konferansa katılanlarla birlikte MK üyelerinin çoğu tutuklanmıştır. Böylece TKP'nin ilk desantralizasyon dönemi de 1934 yılında yapılacak Genişletilmiş Dış Büro Toplantısı'na kadar açılmıştır.

Yukarıda da belirtildiği gibi TKP'nin parti içi ayrışmalar ve polis operasyonları nedeniyle giderek etkisizleştiği 1928-1932 dönemi, aynı zamanda, Komintern'in 6. Kongresi'nde ifade bulan sınıfa karşı sınıf yönelimi ekseninde önemli bir politik değişime sahne olmuştur. TKP önceki yıllarda, Komintern 2. Kongresi'nde alınmış olan "ulusal kurtuluş hareketlerinde ulusal burjuvazinin desteklenmesi" kararına uygun olarak Kemalizme karşı doğrudan muhalif bir tutum almaktan kaçınmıştır. Her ne kadar Takrir-i Sükûn sonrası dönem zaman zaman "terörcü diktatörlük" olarak nitelendirilse de, Mayıs 1926'da Viyana Konferansı'na sunulan Faaliyet Programı'nda da görüldüğü gibi, Kemalist hükûmete karşı destekleyici tutumun sürmesi gerektiği vurgulanmıştır. Oysa Komintern'in 6. Kongre'sinden sonra mevcut rejim Kemalist diktatörlük olarak resmedilmiş ve bu rejime karşı mücadele vurgusu öne çıkmıştır.

6. Kongre'den sonra rejime yönelik muhalif tutumun temel çıkış noktası, Kemalizmin inkılâpçı/devrimci karakterini kaybetmiş olduğu eleştirisidir. Çalışmamızın ikinci cildinde gördüğümüz gibi, emperyalizmle uzlaşma eğiliminde olan, uluslararası finansa göbekten bağlı büyük burjuvazinin, küçük burjuvazi ve orta köylülüğe dayanan millî sermaye ile mücadele hâlinde olduğu, bu sınıf mücadelesinin Halk Partisi içinde tezahür ettiği görüşü Cumhuriyet'in ilk yıllarında TKP'ye ait metinlerde çokça tartışılmıştır. 1929 yılında yayınlanan parti gazetesi *Kommunist*'ten başlayarak, 6. Kongre'den sonra öne çıkan tezlere göre, millî burjuvazi inkılâbı yarım bırakmış, "aksi inkılâp" güçleriyle, derebeyleriyle ve emperyalizmle uzlaşma yolunu seçmiştir. Öncelikle Lozan'da çözümlenemeyen sorunlardan biri olan Musul'un 1926 yılında Britanya kontrolündeki Irak'a bırakılması, daha sonra, 1928 yılında, Paris'te imzalanan bir sözleşme neticesinde Cumhuriyet'in Osmanlı borçlarını faizleriyle birlikte devraldığını kabul ederek bir ödeme planı sunması ve yabancı sermaye kontrolündeki Tramvay Şirketi'nde patlak veren grevin ezilmesi Kemalist Türkiye'nin emperyalizmle uzlaşma yolunda attığı adımlar olarak görülmüştür.

Dr. Şefik Hüsnü Ekim 1929'da Komintern Doğu Sekreterliği için kaleme aldığı "Türkiye'deki Durum Hakkında Rapor" da Cumhuriyet'in iktisadî ve malî ko-

şullarını ayrıntılı bir şekilde analiz ederken, “Türk halkı için en büyük felâket, en küçük indirim olmaksızın ve altınla Osmanlı İmparatorluğu borçlarını ödemek zorunda kalmasıdır” vurgusunu yapar. Kemalistler bu ödemeyi yapmayı kabul ederken İstanbul gümrüğü gelirlerini emperyalistlerin emrine vermiş, emperyalizm karşısında utangaç da olsa bağımsızlıkçı bir çizgiden teslimiyetçi bir yönetime gerilemiştir. Osmanlı borçlarının faiziyle birlikte ödenmesi emekçilerin ve köylülerin kan ve alın terinin on yıllarca “uluslararası finansın ağababalarına” aktarılması anlamına gelmektedir. Dr. Şefik Hüsnü’ye göre önceleri “sanayi kapitalisti sınıfına dönüşmeye eğilim gösteren” Kemalist burjuvazi, “ilk karşılaştığı engeller karşısında tefeci ve az-çok bankacı bir burjuvazi hâlinde yozlaşan, toplumun rahat bir tabakasının görünümünü sunuyor.” Tefecilik ve bankacılık faaliyetlerinden elde edilen kârlar “sanayi işletmelerine yatırılacak yerde, büyük ölçüde inşaatlarda ve daire daire kiralanan evler satın almada kullanılıyor.” Dr. Şefik Hüsnü, İstanbul, Ankara, İzmir, Çanakkale gibi şehirlerde “gerçek bir inşaat ateşinin” görüldüğünü belirtmekte ve inşaat faaliyetlerine yatırılan sermayenin gerçek bir birikim olarak açıklanamayacağını vurgulamaktadır. “Burada elbette şehir ve kır küçük tasarrufunun ve küçük mülkiyetinin ayrıcalıklı yeni bir sınıfın ellerinde toplulaşması söz konusudur.”

Mevcut belgelerden öyle anlaşılıyor ki Osmanlı borçlarının kabulü Kemalistlerin “uluslararası finans önünde diz çökmek zorunda” kaldığı bir sürecin başlangıç noktası olarak görülmekteydi. Kemalistler bu düzenlemeyi hayata geçiren anlaşmanın imzalanmasından sonra, emperyalist müdahaleye karşı saygın direniş yönündeki eski konumlarından pek ihtiyatlı bir biçimde geriye çekiliyorlar[dı].” Komintern Doğu Sekreterliği’ndeki “Türk Sorunu” tartışmalarında öne çıkan bu bakış açısı, 1929-1930 dönemindeki Faaliyet Programı hazırlıklarına ve nihai metne de damgasını vuracaktı. TKP Faaliyet Programı’yla birlikte kabul edilen “Türkiye Mes’elesine Dair Tezler” isimli metinde, Kemalizmin emperyalizm ve yabancı sermaye karşısında, giderek teslimiyetçi bir tutum aldığı öne sürülmekteydi. Bunun esas sebebi, Kemalistlerin emperyalizme karşı mücadele evresinde genel olarak ulusal çıkarları temsil etmekteyken, sonraki yıllarda artık sadece burjuvazinin çıkarlarını temsil etmeye başlamasıydı. Osmanlı borçlarının tanınması, yabancı sermayenin mevzilerini ve etki gücünü geliştirmekte olduğunun en önemli ifadelerinden biri olarak görülmektedir.

Aynı dönemde TKP’nin gündeminde olan bir diğer önemli konu Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın (SCF) Ağustos 1930’da Ali Fethi (Okyar) liderliğinde kurulmasıdır. *İnkılâp Yolu*’nun ilk sayısında SCF âdeta güdümlü bir parti olarak görülmüş, emperyalist sermayenin ve halk kitlelerinin baskısını karşılamak için ortaya çıkan bir muhalefet oyunu olarak değerlendirilmiştir. Halk Fırkası içinden çıkan SCF muhalefetinin işlevinin, emperyalizme teslim olmayı kolaylaştırmak ve halk kitlelerini teskin etmek olduğu vurgulanmıştır. Yeni partinin Halk Fırkası’na göre daha karşı-devrimci ve gerici bir çizgiye sahip olduğu belirtilse

de, her ikisinin de sermayedar burjuvaziye ve onun çıkarlarını temsil ettiğinin altı çizilmektedir. SCF, Halk Fırkası'nın önde gelenleri tarafından, bir siyaset değiştirme aracı olarak, millî istiklali emperyalizme satmak ve ona teslim olmak kararını uygulamak için kurulmuştur. Bu yüzden komünistlerin görevi, gerçek niyetleri henüz kitlelerce anlaşılammış olan SCF'ye karşı güçlü bir muhalefeti hayata geçirmektir. Komintern Doğu Sekreterliği'nin tutumu da, Mustafa Kemal tarafından önu açılan SCF programının emperyalizmle uzlaşma programı olduğu yönündedir. Dolayısıyla TKP “emperyalizme karşı, kapitalizme karşı, yani Kemalizme karşı” mücadelesini sertleştirmek durumundadır.

Yine de elimizdeki belgeler, Ali Fethi'nin Eylül 1930 başlarındaki İzmir ziyareti sırasında meydana gelen, can kayıplarına da neden olan olayların sosyal boyutlarına vurgu yapıldığını göstermektedir. TKP MK imzasıyla Doğu Sekreterliği'ne gönderilen 8-9 Eylül 1930 tarihli raporda, İzmir olaylarının sınıfsal bir analizi yer alır. SCF'nin, aydınlardan zanaatkâr küçük burjuvaziye kadar geniş bir sosyal çevreden destek gördüğü, işçilerin de gösterilere katıldığı, tersane ve liman işçileri gibi kesimlerin muhalefet hareketini kendi amaçları doğrultusunda kullanarak ücretlerini artırabilmek için greve gittikleri ya da grev tehdidinde buldukları belirtilmektedir. Nitekim Dr. Şefik Hüsnü'nün 15 Eylül 1930 tarihli bir raporuna göre komünistler İzmir'deki gösteriler boyunca güçlü bir ajitasyon yapmış, hatta halka açık bir toplantı düzenleyerek katılımcılara ne İsmet Paşa'nın ne de Fethi Bey'in çare olarak görülmesi gerektiğini, yalnızca komünizmin süregiden krizi çözüme kavuşturabileceğini vurgulayan bir söylev vermiştir.

TKP'nin, 1920'lerin ikinci yarısında, Şeyh Sait İsyanı sonrasında patlak veren ve 1930 yılında zirve noktasına ulaşan Ağrı İsyanı karşısında da, meselenin sosyal boyutlarına işaret eden bir yönelime sahip olduğu söylenebilir. Daha önce *Komintern*, *TKP ve Kürt İsyamları* başlıklı çalışmamızda da vurguladığımız gibi TKP'nin Şeyh Sait İsyanı ve Ağrı İsyanı karşısındaki tutumu önemli bir değişim göstermiştir. 1925 yılında Şeyh Sait İsyanı Cumhuriyet'e karşı irticai bir kalkışma olarak değerlendirilerek hükümetin bu isyanı bastırma konusundaki girişimleri desteklenirken, 1930 yılındaki değerlendirmelerde Ağrı İsyanı'nın sosyal ve sınıfsal yönüne, yoksul halk kesimlerinin ve köylülerin bu harekete katılımına, zorla Türkleştirme siyasetinin yarattığı tepkiye vurgu yapılmıştır. Ayrıca TKP metinlerinde 1926 yılından itibaren Kürtler de dâhil olmak üzere millî ekalliyetlerin kendi kaderini tayin hakkının tanınmış olmasının yanı sıra 1930'da dağıtılan 1 Ağustos bildirisinde “Birleşik-Bağımsız Kürdistan” sloganının öne çıkarıldığı da vurgulanmalıdır.

Millî azınlıklara ve dolayısıyla Kürtlere tanınan kendi kaderini tayin hakkı 1925 Şeyh Sait İsyanı sırasında ortaya konan gerici ayaklanma tespiti büyük ölçüde revize ederken, Aralık 1930'da patlak veren “Menemen Hadisesi” gericilik meselesini bu defa Batı Anadolu'ya ilişkin olarak TKP'nin gündemine sokmuş-

tur. TKP İstanbul Vilâyet Komitesi'nin yayın organı *Kızıl İstanbul* gazetesinin Ocak 1931 tarihli 12. sayısında yayınlanan “Menemen Hadisesi” başlıklı yazıda, Kürt isyanının ve Menemen hadisesinin irticaî hareketler olarak benzeştiği ima edilmektedir. Emperyalizm tarafından kışkırtılan irticaî hareketlerin gerici liderleri, kitle desteğini, Doğuda “burjuvazinin/zenginler/iktisadî soygununa, milli ekalliyetlere karşı takip ettiği aksi inkılâpçı siyasetinin tazikine ve derebeylerinin ağalarının, şeyhlerinin insafsız istismarına tâbi ve bu müthiş yükün altında ezilen şark kütlelerinde buluyor”. Batıda ise “hükümetin takip ettiği vergi siyasetinin ve ağır buhran şeraitinin açlık ve sefaletle attığı türk köylü ve kasaba küçük burjuvazisi arasından çıkarıyor.” Dolayısıyla TKP'nin görevi, kendi menfaatleri aleyhine olarak bu tür gerici kalkışmalara iştirak eden kitleleri “kendi kurtuluşlarını vadeden amele ve köylü inkılâbı için kazanmak” olarak tanımlanıyor.

ÖN OKUMA PARÇALARI

1928-1934 ARASI TKP FAALİYET RAPORU¹

Likidatör Menşeviklerin Dejenere Merkez Komitesi'nin Dağıtılması

Komintern 5. ve 6. Dünya Kongreleri arasında, TKP, açık Kemalist diktatörlüğün ve olağanüstü mahkemelerin terörü karşısında mutlak bir illegaliteye sürüklendi ve en sınanmış önderlerinin çoğunu kaybettiğinden demoralize oldu ve Menşevik eğilimli unsurlardan oluşan bir Merkez Komitesi'nin yönetimine mahkûm oldu. Parti'nin tümü, deyim yerindeyse, yığınlardan kopuk eğitim yuvaları haline dönüştürüldü. Parti'nin Dış Bürosu tarafından, taşra örgütlerinin ve Komünist Gençlik'in en aktif unsurlarının desteğiyle yürütülen uzun bir mücadeleden sonra, 1927 yılı sonlarına doğru, Merkez Komitesi'nin likidasyoncu üyelerini saf dışı ve tecrit etmek ve başında yoldaş Peroli'nin bulunduğu geçici bir yönetimle Parti'yi yeniden aktifleştirmek olanaklı olabildi. Bu yönetimin başlattığı devrimci eylemler ve emekçiler arasında çok sayıda bildirinin art arda dağıtılmasıyla bağlantılı olarak, Parti'nin dejenere olmuş eski yöneticilerinin büyük bir provokasyonu karşılığında karşı karşıya kalındı. Polis yığınsal tutuklamalara girişti. Parti'nin yeni yöneticilerinden birçoğu da bu baskının darbesi çerçevesinde yakalandı.

Polis saldırılarının acılı geçmişinin ortadan kaldırılmasına ve Parti'nin yeniden yapılandırılmasına yönelik bu eylemler, tamı tamına Komünist Enternasyonal'in 6. Dünya Kongresi'ni toplamasıyla çakışıyordu. Kongrenin ertesinde, yeniden harekete geçmiş olsa da Parti'nin başında devrimci iyi niyetle dopdolu, ancak siyasal olarak oldukça deneyimsiz az sayıda militan işçi vardı.

1 Dr. Şefik Hüsnü'nün Komintern'den yetki alarak Moskova'dan gelip Vedat Nedim Sekreterliği'ndeki Merkez Komitesi'ne karşı bizzat yürüttüğü çalışmalarla noktalanın Viyana Konferansı döneminin ardından, 1928-1934 arası TKP'nin faaliyetleriyle ilgili olarak 20 Mayıs 1934'te sunduğu raporun 1928-1932 arası döneme ilişkin bölümünü sunuyoruz; devamını bir sonraki cildin Ön Okuma Parçaları arasında vereceğiz. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 35, Klasör No: 6_6, Belge No: 259-277 [Fransızca]. Tarih, aynı CD ve klasörde bulunan Rusça çevirisinde vardır, Belge No: 278.

Örgütsel Arayışlar ve Partinin Yoğun Popülerleşmesi Dönemi (1928-1930)

Az çok Dış Büro üyeleri ve Doğu Üniversitesi'nden birkaç öğrenciyle güçlendirilen bu zayıf yönetim, taşrada Parti örgütlerini güçlendirme ve –eski MK'nin pasifliğine tepki olarak- Parti bayrağı altında komünist hareketi yoğun bir biçimde popülerleştirme ödevine girişti. Sık sık dağıtılan el ilanı ve bildirilerin yanı sıra, merkezî ve yerel bir dizi illegal organ yayımlandı (*Komünist, Bolşevik, Kuvvülmücadele, Kızıl İstanbul* vb...). Ancak ne yazık ki Merkez Komitesi içinde fraksiyon mücadeleleri patlak verdi ve bu verimli faaliyetin olağan gelişimini büyük ölçüde sekteye uğrattı; ve hatta daha sonraları Parti'yi felâketin sınırına kadar götürdü. Taşrada iyi bir örgütlenme çalışması ve dejenere olmuş MK'ye karşı mücadele yürüttükten sonra yönetim görevine yeni gelmiş kimi militanlar, sol eğilimler gösterip (feodalizm kalıntıları tasfiye edildi, millî burjuvazi emperyalizme satıldı, proletarya devrimi vb...), işi bir bütün olarak Parti'nin geçmişini yok saymaya ve Parti'nin Komünist Enternasyonal'e sadık kalmış eski önderleriyle her türlü bağı kopartmaya kadar vardırıdılar. Parti'nin bütününe kendi ellerinde tekelleştirmek isteyen bu yoldaşlar, en adi fraksiyoncu araçlara başvururdular.

Öte yandan, bu sapmaya karşı Komünist Enternasyonal'in onayladığı doğru Parti çizgisini savunmak isteyen kimi diğer militanlar ise, bu yoldaşları hataları konusunda ikna etmek ve onları samimi bir işbirliğine zorlamak yerine, kendileri de örgütlenme alanında fraksiyoncu yöntemlere başvururdular ve bu militanları Partili yığınların gözünden düşürmeye çalıştılar. Bu düşmanlık 1929 ilkbaharında öyle bir noktaya vardı ki Merkez Komitesi deyim yerindeyse iki parçaya ayrıldı: Belli başlı taşra kentlerindeki taban örgütleriyle daha sıkı bağlara sahip olan solcular, Merkez Komitesi adını kullanarak bağımsız bir biçimde hareket eder oldular. Elleri komünist gençler örgütünü ve oldukça önemli bir kadroyu tutan Merkez Komitesi'nin diğer bölümü ise, gerçekte Parti'nin şiarlarını ve taleplerini ileri sürerek, Gençlik Federasyonu adıyla yığınlara seslendiler.

Kimi zaman aynı yerleşimde iki bölge komitesinin birbirinden habersiz eşzamanlı olarak hareket ettiği bu korkunç durum sadece Parti'nin itibarını sarsmakla kalmıyor, aynı zamanda provokasyonları ve polis baskılarını kolaylaştırıyordu. İşte böylesi durum ve koşullarda, 1 Mayıs 1929 kampanyasıyla bağlantılı olarak, polis İzmir bölge örgütünü keşfetmeyi ve provokasyon ve işkence yoluyla İstanbul örgütünde aktif birçok yoldaşı yakalamayı başardı. Bu korkunç darbe, Parti faaliyetini ciddi biçimde felce uğrattı ve yeniden örgütlenme çalışmasını en azından yarım yıl geciktirdi.

Büyük İzmir Davası, Kemalist Türkiye'nin faşist İtalya'ya doğru yönelmesiyle ve Ankara Hükümeti'nin komünist harekete karşı acımasızlığının katlanmasıyla çakıştı.

İzmir Davası, komünistlerin kamuoyuna ve basın temsilcilerine açık son davası oldu. Duruşmalar basına büyük ölçüde yansıdı. Sanıklar arasında siyasal bakımdan gelişkin birçok militan olduğu için, bunlar yargıçların ve çok sayıda emekçi dinleyicinin önünde, komünistlerin sözünü ve devrimci programı dile getirdiler. Komünist militanların gözüpek söylemi, Kemal'in bizzat kendisinden intikamcı bir cevap aldı; mahkemenin kararının (25 yoldaş için 4 ile 4,5 yıl) ertesi günü, Ankara'dan İstanbul'a giden Kemal, Türkiye'nin Yüksek Mahkemesi'nin bulunduğu Eskişehir'de özel olarak durdu ve bu amaçla toplanmış yargıçlardan, devlet memurlarından oluşan bir dinleyici yığına, vatansız unsurlar ve aşâğılık ajitatörler olarak nitelediği komünistlere karşı şiddetli bir söylev verdi ve komünistleri acımasızca ezmenin zorunluluğunu vurguladı. Eskişehir temyiz mahkemesi bu direktife kölece boyun eğdi; İzmir mahkemesinin kararını ivedi olarak onayladı ve mahkûm edilen 25 komünistin, o tarihten beri Kemalist Türkiye'nin Sibiryası olarak anılan Küçük Asya'nın doğu kentlerine acilen sürülmesine karar verdi.

Parti bu baskıcı ve ağır önlemlere rağmen paniğe kapılmadı. Özel bir bildiri-de protestocu sesini yükseltirken, bir diğesinde emekçi yığınlara Kemalist hükümetin faşist İtalya'yla yakınlaşmasını ve Osmanlı İmparatorluğu'nun borçlarının ve İstanbul kentinin eski borçlarının ödenmesi koşullarını içeren, iktisadî millî bağımsızlığın çıkarlarına ihanet anlamına gelen Paris Antlaşması'nın akdedilmesindeki teslimiyetçi tutumunu teşhir etti. Komünistlerin İzmir mahkemesi önündeki kahramanca tutumu ve Parti'nin el ilanlarında, bildirilerinde benim-senen çok net devrimci konum, emekçi kamuoyunda mükemmel bir izlenim oluşturdu ve Parti'nin yaygınlığını, saygınlığını güçlendirmeye büyük ölçüde katkıda bulundu. Ne var ki yığınsal tutuklamalar nedeniyle aşırı derecede zayıflamış olan Parti, propagandasının dolaylı biçimde etkilediği tüm unsurları örgütsel olarak kapsayacak durumda değildi. Bununla birlikte bu elverişli nesnel koşullar sayesinde, gözüpek çabalar pahasına parti yönetiminin işleyişini sağlamayı ve adım adım bölge örgütleriyle bağlarını yeniden kurmayı başardı.

1929 sonlarında ve 1930 başlarında Türkiye'nin iktisadî ve siyasî durumu son derece kritikleşti. Paris Antlaşması uyarınca kamu borçlarının ilk dilimlerinin ödenmesi, yurtdışından muazzam miktarlarda demiryolu yapım malzemesi satın alınması, serbest gümrük tarifelerinin ilk kez uygulanmasıyla bağlantılı olarak genellikle ithalatın abartılı bir biçimde yükselmesi (gümrük korumacılığının biçimlenmesi) ve nihayet millî paranın hızlı bir biçimde art arda devalüe edilmesi, borsada bir çöküşe yol açtı ve Türkiye'de iktisadî krizi başlattı. Bunun arifesinde tarımda yaşanan kriz, bu gelişme karşısında beklenmedik boyutlara ulaştı. İş hacminde ve ulaştırma ve iletişim araçlarının hareketinde büyük bir düşüşe yol açacak biçimde iç pazarın hızlı biçimde daralması, ticarî işlemlerin kısmen felce uğraması, benzeri görülmedik bir işsizliği ve kent ve köylerdeki emekçilerin yaşam düzeylerinin muazzam ölçüde düşüşünü beraberinde

getirdi. Sömürülen yığınların (işçiler, köylüler, küçük burjuvazi) umutsuzluğu ve hoşnutsuzluğu, diktatörlük rejimine rağmen, değişik biçimlerde dışa vuruyor ve Kemalizm'in iktidarı açısından tedirgin ve tehdit edici bir atmosferi ülkede doğuruyordu. Daha 1930 başlarında, izleyen yaz aylarındaki Kürt ayaklanmasının ve Anadolu'nun güney bölgesindeki karışıklıkların ilk izleri, Parti tarafından tespit edilebiliyordu. Parti, kimileri daha sonra yayımlanacak olan bir dizi sirkülerle, taban örgütlerine durumun vahametini belirtiyor, bu koşullarda komünistlere düşen istisnai önemdeki ödevleri ve Kemalist yetkililerin iktisadî krizin etkilerini hafifletmek ve yıkımını sınırlamak üzere ivedi olarak aldığı önlemlerin sınıfsal karakterini onlara açıklıyordu; bu önlemler esas itibarıyla emekçi halka karşı, millî burjuvazinin sınıfsal çıkarlarını korumaya dönük olarak alınıyordu.

“İnkılâp Yolu” ve 1932 Konferansı'na Kadar Her Türlü Muhalefetin İşbirliğine Karşı İdeolojik ve Örgütsel Mücadele Dönemi

Partinin örgütsel bir toparlanması gerçekleştirdiği ve yaşamsal önemdeki kimi siyasî görevlerin önünde durduğu tam da bu dönemde, Parti, eylemine alabildiğine zarar veren büyük bir iç güçle yüz yüze bulunuyordu. Sol fraksiyonun doğrudan işbirlikçileri, bu uğraşı, Parti Merkez Komitesi'nin uygulamaya çalıştığı yeniden örgütlenme ve disiplini pekiştirme önlemlerine karşı koymak amacıyla, örgütlü bir muhalefet halinde bir araya gelmek ve Parti yönetimini ele geçirmeye kalkışmak için uygun buldu. Aralarında izleyen süreçte kimilerinin polisin basit âletleri veya doğrudan ajanları olduğu ortaya çıkan, fraksiyonculuk tutkusuyla gözleri kör olmuş bu unsurlar, işi bir komünist partisinin üyesi sıfatıyla bağdaşır olmayan bir takım eylemlere kadar vardırıdılar. Parti'nin teknik aygıtının bir bölümünü ele geçirmeyi ve Merkez Komitesi ile birkaç taşra örgütünün arasına girmeyi başaran bu unsurlar, her soydan (oportünist, Menşevik, Troçkist, küçük-burjuva siyasetçisi veya basit provokatör) dönemlerle ilkesiz bir koalisyon oluşturdular ve yığınlara kendilerini gerçek Parti olarak sunmaya yeltendiler. Eksik bilgilenmiş militanların ve Parti'yle bağı kopmuş dürüst işçilerin bir bölümü bu tuzağa düştüler. Böylece birkaç ay boyunca, polisin eylemliliklerini bilerek görmezden gelmesi sayesinde bu maceracılar emekçilerin kafasını karıştırmayı ve onlar arasında bir bölünme havası yaratmayı başardılar. Bu provokasyona karşı kararlı bir mücadele, Parti'nin en önemli görevlerinden biri haline geldi.

Merkez Komitesi tarafından uyarılan Komünist Enternasyonal'in Doğu Sekreterliği, ona etkili bir destek verdi; siyasî komisyon tarafından kabul edilen ve yayınlanan bir mektupta bu “muhalefet” bir polis provokasyonu olarak teşhir edilip açıkça mahkûm edildi ve Türkiye'nin tüm devrimci emekçileri bu muhalefete karşı mücadele etmeye ve Komünist Enternasyonal'in tam güvenine sahip

Merkez Komitesi'ni izlemeye çağrıldı. Aynı süreçte, Dış Büro'suyla mutabık bir halde Merkez Komitesi, Kemalist partinin emperyalizmle daha ilk uzlaşma adımlarını attığı dönemde kaleme alınmış ve ona karşı oportünist anlamda yorumlanabilecek, kimi hayırhah değerlendirmeler içeren Parti'nin eski eylem programı üzerinde ilkesiz muhalefetin spekülasyon yaptığını göz önünde bulundurarak, yeni bir eylem programı hazırlanmasına karar verdi. Millî devrime ve Türkiye'nin iktisadî ve siyasî durumuna ilişkin tezlerle birlikte bir eylem programı taslağı, 1930 başlarında Komünist Enternasyonal'in onayına sunuldu ve derinlemesine bir inceleme ve gerekli iyileştirmeden sonra, Komünist Enternasyonal tarafından onaylandı. TKP'nin yaşamında bir dönemece işaret eden bu iki belgenin yayımlanması, muhalefete ve her türlü sapmaya ve Partinin içten çökertilmesi girişimine karşı mücadelenin zafere ulaşmasına büyük katkı sağladı.

Bu iç sağlamaştırma çabalarına paralel olarak, Parti, sapmalara karşı ideolojik mücadele ve siyasî hattını açıklama ve yaygınlaştırma çalışmasını, *İnkılâp Yolu* adlı bir teorik merkez organ yayımına başlayarak sistemli hale getiriyordu. Parti içinde değişik ideolojik eğilimlerin doğmasının ve üyelerinin siyasî formasyonundaki düşüklüğün ana nedeni, her türlü komünist literatürün azlığıydı; 1925 terörünün darbelerinden beri, Parti ideolojik ve teorik faaliyetini yeniden başlatamamıştı. İlk sayıları 1930 ortalarında yayımlanan *İnkılâp Yolu*'nun çıkışı, bu boşluğu başarılı bir biçimde doldurdu.

Bu merkez organın yaratılmasıyla eşzamanlı olarak Türkiye'de yaşamsal önemde bir takım siyasî olaylar meydana geliyordu. İran sınırında başlayan Kürt ayaklanması, Kürtlerin çoğunlukla oturduğu topraklarda bir yağ lekesi gibi yayılıyordu. Hükümet, bu bölgeye cezalandırıcı askerî birlikler gönderebilmek için kısmî seferberlik ilan etmek zorunda kaldı. Kürtlerin verdiği örnek, Küçük Asya'nın Türk bölgelerindeki köylü nüfus arasında kaynaşmayı da dikkate değer ölçüde artırıyordu. Kürt isyancıları, birçok köyün halkını sözcüğün gerçek anlamıyla yok etmekte tereddüt göstermeksizin çılgınca bastıran Ankara hükümeti, Kemal'in kişisel yönetimi altında, halkı sakinleştirmek için bir takım önlemler alıyordu. Sınır tanımayan düşmanlıklarını çarpıtmak için bir burjuva muhalefet partisi oluşturuyor ve muhalif basının doğmasına izin veriyordu. Parti, *İnkılâp Yolu*'nda, daha sonra Komünist Enternasyonal'in yetkili makamlarınca onaylanacak olan, Kürt ayaklanması üzerine, liberal muhalefetin karakteri ve toplumsal tabanı üzerine, Menemen isyanı üzerine, belediye ve yasama meclisi seçimleri üzerine makaleler biçiminde bir takım tezler yayımlayarak bu olaylara karşı net konum aldı. Parti aynı zamanda, Fethi Bey'in propaganda gezisi boyunca İzmir'de ve kimi diğer Batı Anadolu kentlerinde kanlı çatışmalara müdahalede bulunmak üzere oluşmuş yarı-legal çalışma olanaklarından yararlanıyordu. Parti, İzmir'de, İstanbul'da ve Samsun'da grevler başlatıp yönetti (liman işçileri grevi, tütün, kuru üzüm ve incir imalathanesi işçileri, deniz ticaret işçileri grevleri, vb.). Kamuya açık alanlarda militan işçilerin ağzından Kemalizm'e ve

Kemal'in emriyle hareket eden gerici muhalefete karşı devrimci sloganlar haykırılıyordu. Amaç açıktı: Yükselen halk hoşnutsuzluğu dalgasının yönünü değiştirmek ve yığınsal anti-Kemalist hareketin en tehlikeli temsilcilerine daha iyi darbe vurmak üzere onların maskesini alaşağı etmek. "İşçilerin ve köylülerin sömürülmesine ve sefaletine son verip onları Kemalist egemenliğe karşı zafere götürecek tek güç Komünist Partisi'dir." Bu sözler, tüm gösterilerde ve halka açık toplantılarda ana slogan olarak tekrarlanıyordu.

Parti, bu ajitasyondan ve kazandığı popülariteden örgütsel sonuçları elde etmeyi başaramadı. Seçimlere, esas olarak, Kemalist zindanlarda çürüyen, tanınmış komünist militanlardan oluşan bir aday listesiyle katıldı. Ancak bu adaylar çevresinde sistemli bir seçim kampanyası yürütmeyi bilemedi. Kürt ayaklanması sırasında olduğu gibi sonrasında da Kürt bölgelerinde Parti'nin eylemi sıfırdı. Çünkü Parti o zamana kadar saflarına bu ulustan militanlar çekmeyi ve onlara devrimci Marksist bir eğitim vermeyi başaramamıştı. Dil güçlükleri ve mevcut millî kin göz önünde bulundurulduğunda, bu bölgede Türk militanlar aracılığıyla bir faaliyet geliştirmek olanaksızdı. Buna karşılık Parti, Menemen isyanını bir ölçüde kullanmayı başardı. Tüm bu dönem boyunca *Kızıl İstanbul ve Kızıl Eskişehir* oldukça sık biçimde yayımlandı.

1931 başlarında, bu çalkantılı demokratik deney dönemi son buldu. Burjuva muhalefeti komedisi aniden durdu. Katmerlenmiş bir terör, tedbiri elden bırakmış olanlara millî diktatörlük gerçeğini hatırlattı. Ülkede yaptığı bir gezide Kemal aşırı uyarılmış yığınlara bu rejimin üstünlüğünü ve partisinin halkın değişik kesimlerinin çektiği acılara bir son verme niyetlerini açıklamaya çabaladı. Kemal, Halk Partisi'nin içine tüm toplumsal katmanlardan şimdye kadar olduğundan daha çok sayıda temsilciyi çekerek ve farklı görüşlerin tartışılmasına daha fazla yer vererek kendi yönetim yöntemlerini iyileştirme taahhüdünde de bulundu. Nitekim o tarihten bu yana, komuta eden tepe örgütünden ibaret sınıfsal partilerini bir yığın partisine dönüştürmek için Kemalist burjuvazinin bir takım çevrelerinde ateşli bir faaliyete tanık olunuyor. İsmet Paşa'nın SSCB'yi ziyaretinden sonra özellikle sistemli bir hal alan bu çalışma, onlara bu yönde dikkate değer başarılar kaydetme olanağı verecektir.

Baskı ve şiddet dalgası ilk ağızda, önceki civcivli aylar boyunca birçok kurban vermiş olan TKP kadrolarını vurdu. Parti, hücrelere gönderdiği sirkülerde, 1930 yaz ve sonbaharı olaylarının bir analizini sundu ve bunların anlamını açıkladı. 1 Mayıs 1931 tutuklamalarından korkuya kapılmayan Parti, izleyen Ağustos'ta, Batı emperyalizmlerine yakınlaşmak ve onlara, çaktırmadan, boyun eğmek için girişilen Kemalist manevraların maskesini alaşağı ederek emperyalist savaş tehlikesine karşı büyük bir kampanyaya girişti. Öte yandan Komünist Enternasyonal'in Parti'nin 1930 yılı boyunca yürüttüğü faaliyetin bilançosunu çıkartan ve hatalarını eleştiren bir mektubundaki değerlendirmeler komünistler arasında yaygınlaştırıldı. Bu mektup, genel olarak Merkez Komitesi'nin siyasal

çizgisini ve tezlerini (Kürt ayaklanması, liberal muhalefet dönemi, ekonomik krizin derinleşmesine karşı mücadele için Kemalist önlemler, Menemen, grevler, vb...) onaylıyor ve özel olarak gerek Parti'nin seçimler sırasındaki pasifliğini ve seçimleri boykot etme eğilimlerini, gerekse grev hareketinden Parti'nin sendikal ve örgütsel çalışmasını güçlendirmek için yararlanmada gösterilen eksiklikleri eleştiriyordu. *İnkılâp Yolu*'ndaki bir dizi makalede, aynı olaylardan çıkartılması gereken dersler yığınlara sergileniyordu. Ekonomik bunalımdan ve hükümetin kendi kendine yeterli önlemlerinden kaynaklanan durumun değişik veçhelerinin ayrıntılı bir analizi de *İnkılâp Yolu*'nda yayımlanmıştı. Parti'nin, Türkiye'nin önemli bir rol oynadığı ilk iki faşist Balkan konferansı hakkındaki tezleri, hem Parti'nin merkez organında, hem de uluslararası basında yayımlanmıştı.

Parti'nin siyasal ve teorik alandaki faaliyeti, muhalefet ittifakına karşı mücadelesini büyük ölçüde kolaylaştırıyordu. Muhalefet, ne olursa olsun hiçbir şey yapamazken, Parti her olay karşısında ivedi bir biçimde tepki gösteriyor ve yığınlar önünde bu olayları devrimci bakış açısıyla yorumluyordu; Parti basınının başarıları ve muhalefetin polisle ortak yaşamının gitgide aşikâr hale gelmesi, muhalefet saflarında derin bir hoşnutsuzluğa yol açtı. Hoşnutsuz unsurların Parti'ye yeniden katılma taleplerine gitgide daha sık rastlanır oldu. Muhalefetin ayrıştırılması ve dağıtılması çalışmasını yürütmekle görevli sorumlu yoldaşlar, bu ilk başarılarından sarhoşluğa kapıldılar ve muhalefetin tasfiye sürecini hızlandırmak isterken, en temel tedbir ve konspirasyon kurallarına uymadılar. Öyle ki Parti'ye yeniden alınan muhalif unsurlar arasından, çok sayıda provokatör veya alabildiğine kuşkulu kişi de Parti saflarına sızma olanağına sahip oldu. Bir süre sonra Parti'nin nerede bittiği, muhalefetin nerede başladığı bilinmez oldu. İşte bu koşullarda Parti'nin 2. Konferans hazırlıkları başladı. Bu dönemde, birkaç Parti yöneticisinin sekte eğilimlerine tepki göstermek gerekmesiyle, konspiratif çalışma ve provokatörlere karşı mücadele gerekleri tümüyle göz ardı edildi. Konferans Şubat 1931'de [1932 olmalı] toplanabildi. Aralarında çok sayıda eski muhalifin de bulunduğu 25 delege Konferans'a katıldı. Çok sayıda karar (Partinin siyasal ve örgütsel ödevleri, sendikalarda çalışma, emperyalist savaşa karşı mücadele vb. hakkında) alındı ve aralarında birkaç eskiden ihraç edilmiş kişi de olmak üzere 20'ye yakın üyesi olan bir Merkez Komitesi seçildi.

Konferanstan sonra, daha 2 hafta geçmemişti ki büyük bir provokasyon, yeni MK üyelerinin çoğu da içinde olmak üzere, komünistlerin yığınsal tutuklanmalarına yol açtı. Bu darbe, Parti'nin maruz kaldığı darbelerin en yıkıcısıydı. Dış Büro'yu saymazsak, Parti'nin başında, muhalefetten gelen veya ona sempati duymuş deneyimsiz birkaç genç militandan başka kimse kalmamıştı. 1 Ağustos 1932 kampanyası sırasında polisin eline düşenler aralarından sekreter rolünü üstlenmiş olanı, Parti'ye ihanet etmekte ve kişisel olarak tanıdığı tüm yoldaşları sınıf düşmanına teslim etmekte tereddüt etmedi. Böylece Parti son derece riskli bir noktaya varmış oldu. Bu durum, İsmet'in SSCB'ye gezisiyle çakıştı ve

Parti'nin Türk-Sovyet dostluğunun mahiyeti ve önemi konusunda emekçi yığınlar arasında ortaya çıkmış tereddütlere uygun bir propagandayı yaygınlaştırmasını engelledi.

Provokasyonlara Karşı Mücadele ve Parti'nin Yönetici Kadrolarının İncelenmesi Dönemi

Yinelenen bu provokasyonlar ve Parti'nin aktif kadroları içinde arkasında bıraktığı yıkımlar, Parti Dış Bürosu'nda haklı olarak büyük bir kaygıya yol açtı. Parti Dış Bürosu, bir yandan durumun özenle incelenmesi ve Parti kadrolarının alçak unsurlardan ve açığa çıkmış provokatörlerden temizlenmesi, diğer yandan provokasyona karşı acımasız bir mücadele başlatılması gereğine inanıyordu. Komintern Yürütme Kurulu'nun tavsiyelerini dinleyen ve onun tarafından desteklenen Parti Dış Bürosu, bir desantralizasyon siyaseti uygulamaya, daha sağlıklı bir temelde yeniden oluşturmak üzere provokasyonlara bulaşmış kimi örgütleri dağıtmaya ve belli başlı bölgelere, birbirlerinden bağımsız olarak, doğrudan Dış Büro'nun yönlendirmesi altında yönetmek üzere siyasal yönlendiriciler göndermeye karar verdi. 1932 sonlarında, bu kararlara uygun olarak yeniden oluşturulmuş olan Parti, siyasal alanda kavga konumunu yeniden alabiliyor ve yığınlarla bağını yeniden oluşturuyordu. Ancak Parti'nin faaliyeti, taşra örgütleri yönetimleri arasındaki bağların kopukluğu nedeniyle uyumlu bir biçimde gelişemiyordu. [...]

İSMAİL YOLDAŞIN RAPORU²

(...)

Bütün bu alfabe ana prensipleri neden tekrarladım; Komintern'in tasdikinden geçen T.K.P.'nin faaliyet programını neden zikrettim; mesele şudur: programda amele ve köylü hükümetini, sovyetler esası üzerine kurulu amele ve köylü diktatorasını nasıl anladığımı izah etmek. Ben bunu daha evvel de söylemiştim. İzmir mahkemesinde pek kısa bir şekilde, 1929'da S.K.'nın organı "Kommunist" gazetesindeki bir yazımda, "Sosyalizme Geçiş" diye çıkarılan bir yazı serisinde. (Burada amele ve köylü hükümeti şiarı aynen yazılıdır).³

Faaliyetimiz zamanında pek fena işleyen taraflardan biri de bütün neşriyatımızı Komintern'e verememekliğimizdir. Bu yüzden elde dökümantal hiçbir şey bulunmuyor. Gerçi 1928'de Komintern'in Siyasî Büro'sunun, o zamanki "muvakkat S.K."nın istikametinin ve faaliyetinin doğru olduğuna dair bir kararı vardır. Fakat bu karar S.K.'ya aittir.

Benim kendi görüşüm, inkılâbın perspektifini görüşüm yukarıda kısaca anlattığım şekildedir.

Ben, esas itibarıyla fırkanın içişlerini açmak ve izah etmek istiyorum. Açacağım şeyler fırkanın geçmişine aittir. Fakat bu geçmiş şeylerden tecrübeler almak, yapılan hataları tekrarlamamak lâzımdır. Bunların üzerinde terbiye olmak ister. Mesele böyle konursa, aykırı görünen hareketlerin esasları öğrenilir. Fırka dâhilinde de dedikodulara mahal veren atmosfer temizlenir. Fırkanın inkişafına zarar veren tandanslar likide edilir.

1925'de yapılan tevkifatla, İstiklâl Mahkemesi'yle fırka reorganizasyonu sarıntı geçirdi. Bu yüzden "Viyana" Konferansı oldu. Fırkanın reorganizasyonu ve rekonstrüksiyonu teşebbüs edildi. Yeni bir kurs [yön, istikamet] alındı. Fırkaya bir de faaliyet programı çizildi.

2 İsmail'in [Bilen] TKP Dış Büro Toplantısı için 1934'te hazırladığı raporun TKP'deki gelişmelerle ilgili bölümünü aktarıyoruz; raporun bütünü bir sonraki ciltte yer alacaktır. *TÜSTAV Komintern Arşivi*, *Döküm* 1, CD No: 28, Klasör No: 36_36, Belge No: 391-422 [Eski Türkçe].

3 Yalnız 1928'de "Bolşevik"te çıkmış olan bir yazı vardı. Bu yazı benim değildir. Köylü, toprak meselesi hakkında olan bu yazı Mustafa'nındır. Bu yazının mahiyeti: toprak meselesini âdetü burjuvazinin halledip ortadan kaldırdığını gösterir. Hatalı, yanlış olan bu yazıdan dolayı benim üzerime düşen mesuliyet: o yazıyı kontrolden geçirmeden, redakte etmeden, yahut onun hakkında hiçbir tenkit yazmadan basmışlığımızdır. Burada da benim o kadar kabahatim yoktur. Çünkü o zamanki tipografi işleriyle biraz da Mustafa alâkadardı. Hatta bizzat tipografinin baskı işinde çalışıyordu. Bu yazı böyle bir kontrolsüzlük yüzünden "Bolşevik"e girmiştir. Fakat bu benim fikrim ve kanaatim demek değildir.

Bu devrede fırka kadrosu çok dardı. Türkiye’de kalan S.K. âzâları alınan yeni kursu, çizilen platformu tahakkuk ettirecek kabiliyette unsurlar değildi. Böyle bir şerait içinde Komintern bizi Türkiye’ye, S.K.’nın emrine gönderdi. Bize vilâyetlere gitmemiz tavsiye edildi. Türkiye’ye gittik, S.K.’ya Komintern’in tavsiyesini bildirdik. S.K. bizi vilâyetlere dağıttı.

Hiçbir vilâyette, teşkilât halinde bir faaliyet yoktu. İlk iş vilâyet komiteleri kurmak oldu. Ben Adana’ya gönderilmiştim. Vilâyet komitesi teşkil edilirken hücre faaliyetine de girişildi. Teşkilât faaliyeti yalnız Adana’nın içine inhisar ettirilmeydi. Kazalara da el atıldı. –Mersin kaza komitesi, Tarsus kaza komitesi yapıldı.–

Gençlik ve köylü arasına girildi. Komsomol’un Adana vilâyet komitesi kuruldu. Vilâyet Komitesi’ne bağlı köylü komitelerine başlandı (Misis’teki⁴ komite).

Teşkilâtlı muvazi olarak neşriyata başlandı. İlk olarak “Günün İşleri” başlıklı tenvir mahiyetinde kâğıtlar çıkarıldı. Stenografi ve şapirografi ile bir matbaa kuruldu. Rehberlik vazifesi görecek broşürler çıkarılmaya başlandı.

- Mesela: “Grev ve Meslek Birlikleri”, “Lenin ve Meslek Birlikleri”, “Lenin ve Komünist Fırkası” gibi broşürler.

- Daha sonraları vilâyet komitesinin organı “Projektör”⁵ mecmua şeklinde neşre başlandı. (Bu ancak dört nüsha çıkmıştır.)

Vilâyet Komitesi Meslek Birlikleri harekete girişti. (Demiryolu işçilerinin [zimba deliği altında, okunamıyor] reorganize etmek, onun idare heyetini ele almak, halk komitesinin esnaf cemiyetleri şeklinde kurmak istediği amele cemiyetleri işine karışmak gibi.)

Vilâyet Komitesi iki grev hareketine karıştı. Bilhassa 1927’de on beş gün süren “Yenice-Nusaybin” demiryollar işçileri grevinin mutalebat listesini Vilâyet Komitesi’nde, grevden evvel hazırlanan grev komitesiyle beraber hazırladı.

Yalnız, grev esnasında Vilâyet Komitesi, rehber rol oynayamadı. Buna o zamanki “Menşevik bozması S.K.” sebebiyet verdi. Türkiye’de, amele harekâtı için henüz objektif baz olmadığını söyleyen, amele harekâtına inanmayan “Menşevik bozması S.K.” fırkanın işaası aleyhinde idi. Bunun için Vilâyet Komitesi’nin açıktan açığa greve karışmasına taraftar değildi. Grevde Komünist Fırkası’nın, komünistlerin eli olduğunu kitleden gizlemek taraftarı idi. Grevin başlayacağı günlerde S.K. beni İstanbul’a aldı. Çıkarılan neşriyatı yaptığımız için, bunun da doğru olmadığı için, beni Kontrol Komisyonu’na verdi. Bir kararla beni bir ay ekarte etti. Bundan evvel de S.K.’ya karşı komplo yapmak töhmeti ile bir kere daha Kontrol Komisyonu’na gitmiştim.

Ben Vilâyet Komitesi’nin takviyecisi idim. Yerime bir başka takviyeci gönderildi. S.K.’nın hatt-ı hareketini tutan yeni takviyeci ile Vilâyet Komitesi anlaşamadı. Bu yüzden Vilâyet Komitesi grev esnasında iyi bir sersemlik geçirdi.

4 Misis’in adı 1960 yılından sonra Yakapınar olarak değiştirildi. Yakapınar günümüzde Adana ilinin Yüreğir ilçesi sınırları içindedir.

5 Aynı adla bir dergi, İsmail’e [Marat] bağlı olarak legal yayın faaliyetlerinde aktif olan Sabiha Sertel tarafından Mart 1936’da tek sayı olarak yayınlanmıştır.